

Kerrankin kilpasilla pragmaattisesta konservatiivista

Jukka Koivisto: Päiviö Hetemäki. Sovinnontekijä. Edita, Helsinki 2006. 336 s.

Jukka Tarkka: Isänmaan unionilukkar. Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. WSOY, Juva 2006. 390 s.

■ Suomen poliittisessa historiassa jäivät keskitason tai ”kakkosketjun” henkilöt usein tutkimuksen katveeseen – jos nimittäin johtavaksi portaaksi mielletään lähinnä presidentit (tai vastaavat tiedot, tyyliin Väinö Tanner). Kokoomuspoliitikon ja STK:n toimitusjohtajan Päiviö Hetemäen osalta onkin tässä mielessä käynyt todella erikoisesti: hänestä ilmestyi viime vuonna lähes samanaikaisesti kaksi toisistaan riippumatonta tutkimusta. Kun

kumpikin oli viimeistään loppuvaiheessa toisesta tietoinen, asetelma tuntuu miltei kilpailutilanteelta. Jukka Koiviston väitöskirja *Etulinjasta Etelärantaan*, joka käsitteli Hetemäen toimintaa vuoteen 1962 asti, ilmestyi vuotta aikaisemmin, kokonaisuutensa siinä nyt. Elämäkerran tekstiosasta väitöskirjan kuvaama vaihe muodostaa noin kaksi kolmasosaa, nyt lisätty osa vain noin kolmasosan. Jukka Tarkan nyt ilmestynyt kirja on sekin kokonaisuutensa elämäkerta.

Sanottakoon kuitenkin jo aluksi, että en seuraavassa pyri panemaan näitä kirjoja mihinkään paremmuusjärjestykseen. Sellainen ei voi olla tarkoituksenmukaista, ja se muodostuisi aika mahdottomaksikin, sillä lopputulokset ovat aika toisensa näköiset – vain pienin vahvuuseroin eri sektoreilla. Niinpä tarkastelen kirjoja ja Hetemäkeä suurimmalta osin kokonaisuuksina.

Sanotaan, että kilpailu tuo esiin parhaat puolet, mutta teosten päällekkäisyydestä on myös pakko sanoa, että – vaikka se ei toki ole kummankaan tutkijan vika –, niin kyllä se tavallaan häiritsee. Ainakin se häiritsee sellaista lukijaa, joka molemmat kirjat kahlaa läpi. Kun on lukenut yhden näistä tutkimuksista, ei saa asiallisesti kovin paljon uutta lukiesaan vielä toisen, eikä tutkimustuloksistakaan nouse mitään linjaristiriidaksi mainittavaa. Toki tätä voi pitää merkkinä myös siitä, että molemmat herrat ovat olleet päteviä tutkijoita ja nostaneet esille olennaisen – kuten ovatkin. Hetemäki ei loppujen lopuksi ole merkittävyystään huolimatta

sellainen kekkosmainen tutkijan runsaudensarvi, että hänestä lähtisi huolellisesti tehdyllä työllä eri tutkijoidenkaan kynästä kovin erinäköisiä muotokuvia.

Jopa detaljeissa ja lähteiden siteerauksissa on usein paljon samaa – oli kyse sitten Königbergissä vietetyn opiskeluajan ”yksitoikkoisesta jollotuksesta”, kommentista Valpon soit-tajalle, myöhempien aikojen vieraskirjan runosta tai monesta muusta kohdasta. Tätäkään ei voi välttää, kun Hetemäki persoonana tai hänen viiteryh-mänsä eivät olleet mitään val-tavien lähdesarjojen tuottajia (vasemmiston tutkijalla on oikeiston ja liberaalien tutkijan silmin katsottuna aina paljon paremmat lähtökohdat jo järjestökulttuurien eroista joh-tuen). Tosin tässä yhteydessä voi todeta, että molemmat hel-sinkiläiset tutkijat ovat onnistuneet lyömään laimin maa-kunnasta löytyvän, ainoan to-della laajan ja johdonmukai-sesti päivän politiikkaa kuvan-neen oikeistolaista sisäpiiriä valaisevan lähteen: kansan-edustaja Felix Seppälän päivä-kirjan. Se olisi löytynyt Hä-meenninnan Maakunta-arkis-tosta.

Jos joitain painotuseroja etsitään, niin Koivistolla on esillä vahvemmin Hetemäen kokoomuslainen ympäristö, Tarkka puolestaan menee syvemmälle yhteiskuntahistorial-lisen näkökulman osalta. Hän esimerkiksi seuraa tarkemmin kansanedustaja Hetemäen ar-jen eduskuntapolitiikkaa. Ul-komaisia lähteitä Tarkka ei ole käyttänyt, kun taas Koivistolla on kattavasti perinteistä diplo-maattimateriaalia etenkin Yh-

dysvalloista, Britanniaasta ja Ruotsista. Näiden kautta tulevat esille myös Hetemäen ulkomaiset kontaktit ja se kuva, minkä hän halusi välittää ulospäin – samoin kuin tietenkin se, miten häntä arvioitiin.

Yhtenä erona on myös se, että Tarkan lähestymistapa on systemaattisempi. Hän käsittelee Hetemäkeä useimmiten tämän asemien perusteella seuraten tätä ministerinä, kokoomuspoliitikkona ja muissa rooleissa pitkällä aikavälillä. Koiviston tarkastelunäkökulma on kronologisempi. Kumpikin ratkaisu vaikuttaa onnistuneelta.

Tästä huolimatta lopputulokset ovat hyvin päällekkäiset, eikä myöskään tutkijan suhtautumisessa kohteeseen nouse minkäänlaista Suomi/Rautkallio-asetelmaa. Molemmat suhtautuvat arvostavasti Hetemäkeen, eivät tätä juurikaan kritisoi, ja korostavat Hetemäen suurta merkitystä Kekkonen Suomessa. Tässä ei voi pureutua tulkintojen yksityiskohtiin eikä Hetemäen henkilöhistorian detaljeihin, mutta pähkinänkuoressa ilmaistuna sekä Koivisto että Tarkka korostavat häntä henkilönä, joka kykeni vaikuttamaan Kekkoneseen jopa tätä kritisoidessaankin; Kokoomuspuolueen vaikutusvaltaisimpana poliitikkona; henkilönä, joka ymmärsi työväenliikkeen vaatimukset ja osasi suhtautua niihin kiihottomasti; myöntyvyyden ja vastarinnan yhdistäjänä; yhteiskunnan herättäjänä; aina asialinjalla pysyneenä henkilönä; ”Hänen Majesteettinsa lojaalina oppositiona” ja niin edelleen.

Niinpä Hetemäen vaikutusvalta tuntuu olleen läsnä kaik-

kialla ja hänellä itsellään selkeä arvovaltaa, jota ei saatu pelkillä asemilla. Tuntuukin suorastaan ihmeteltävältä, että Hetemäki näyttää olleen vuodesta toiseen järjestämässä sovintokokouksia työntekijä- ja työnantajaosapuolten tai Kekkonen ja sosiaalidemokraattien – tai muiden riitapukarien – välillä: ajatus hänestä eräänlaisena välitysmiehenä oli siis laajalti hyväksytty. Samoin Hetemäki oli onnistunut olemaan Kremlinkin mielessä se pakollinen siedettävä oikeistolainen, jollainen vihollisleiristäkin piti löytää, eikä kirjoissa esitetyistä neuvostokontakteista jää lukijalle vaikutelmaa ”ylisuomettuneesta” toimijasta tai ”punaisesta vuorineuvoksesta”. Toki Hetemäkikin saattoi vaihdella linjaansa, mutta ennemmin taktiikkaansa kuin tavoitteitaan. Kokoomuksen sisällä hän kannatti välillä asevelilinjaa, välillä porvarillista yhteistyötä (tavoitteena välillä jopa uusi porvaripuolue) – ilman että hänet olisi leimattu tuuliviiriksi. Kenties ajankohtaiselta tuntuu myös Hetemäen arvio vuodelta 1956 Kokoomuksesta ja Maalaisliitosta: ne olivat onnistuneet eliminoineet kumpikin toistensa vaikutusvallan, ja tämän mukana omansakin (Koivisto, s. 125).

Kokoomuksen eduskuntaryhmään Hetemäki sydämistyi lopullisesti jo vuonna 1960, kun se torpedoi mahdollisuuden porvarilliseen hallitukseen ja yhteisymmärrykseen Kekkonen kanssa. Kekkonen kun kuitenkin muodostui 1950-lukujen kiistojen jälkeen Hetemäelle ainoaksi mahdolliseksi ”ei-vielä-pahemmaksi” vaihtoehdoksi, joka takasi stabiliteetin – ja

tiesi, missä idänsuhteiden raja kulki.

Tämä johti myös ehdotukseen poikkeuslaista Kekkonen valitsemiseksi normaalien valitsijamiesvaalien sijasta vielä vuonna 1977 – ehdotukseen, josta Kekkonen oli päinvastaisista väitteistään huolimatta etukäteen hyvin tietoinen.

Eniten uutta molemmat kirjat antavat 1960–70-luvuilta, jotka tuntuvat olleen yhä kovin eri maailmaa kuin nykyään, tuon ajan suuresta sukupolvimurroksesta huolimatta. Oli kyse politiikasta tai elinkeinoelämästä, kabinettipolitiikka oli itsestään selvä lähtökohta, eikä mediामीellyttävyyttä tarvinnut ajatella. Työn ja elämän tahti oli kuluttavaa, mikä Hetemäen kohdalla johtikin terveysongelmiin ja kuolemaan ajan poliitikoksi vielä vasta kohtuullisen ikäisenä (hän eli 1913–80).

Jossain määrin näihin tulkintoihin jopa kaipaisi hiukan enemmän särmää ja sen kyseenalaistamista, oliko joka kohdassa todella näin. Selitykset siihen, miksi juuri Hetemäki nousi omissa viiteryhmissään (niin puolueessa kuin elinkeinoelämässä) jäivät jotenkin hänen oman erinomaisuutensa varaan, ja hänen vaikutusvaltansa on kuin eräänlainen aksiooma. Toki kummassakin tapauksessa on kyseessä elämäkerta, jolloin keskitytään yhteen henkilöön, enkä sinänsä kiistä Hetemäestä annettua vaikutusvaltaista kuvaa, mutta välillä hän liikkuu kuin itsestään selvässä tyhjiössä, pystyy silti aina vaikuttamaan eikä paljonkaan vertaudu muihin kokoomusjohtajiin – Arvo Salmiseen, Jus-

si Saukkoseen, Juha Rihtniemeen, Harri Holkeriin tai edes Tuure Junnilaan (Petri Nummi-vuoren Junnila-väitöskirja ei ole ehtinyt Tarkan kirjallisuusluetteloonkaan). Hetemäki tuntuu kuin Suomen kaoottisen sisäpolitiikan ja autoritaarisen isä-Kekkoson välimaastoon joutuneelta Vilho Koskelta: asialliset hommat hoidetaan, koreiluun ei syyllistytäkään, ei liioin pikkumaiseen juoniteluun, ja suhteet toimivat sekä ylös- että alaspäin.

Tässä kuvassa jopa taktikon kyvyt hämärtyvät. Tarkka tunnustaa Hetemäen osanseen lähestyä kirjeissään oikealla tavalla Kekosta – siinä mielessä, että viestillä oli vaikutustakin. Mutta hän pitää Hetemäen mielipiteitä sinänsä aitoina silloinkin, kun niistä näkyy jo varsin voimakas miellyttämisen halu. Omasta puolestani samoja kirjeitä lukiessani jäi kuitenkin vaikutelmaksi, että kyse oli tietyn liturgian tai oikean avaamiskoodin oppimisesta ennemmin kuin siitä, että kaikki kekkoskehut olisivat suoraan sydäimestä lähteneet. Toki tässä on kyse vivah-teista ja tulkinnasta, ja oli miten oli, Hetemäen lähestymistapa oli varmaankin ainoa, jolla 1960–70-lukujen Kekko-seen kykeni kukaan suomalainen poliitikko vaikuttamaan.

Sinänsä kyllä on hyvin kiinnostava ajan ilmiö, että poliittinen kulttuuri ei enää kyennyt sen enempää luomaan todellisia vaihtoehtoja kuin käyttämään parlamentaarista tietä ensisijaisena vaikutuskanavana, kun oli kyse korkeimmasta vaikutusvallasta. Tässä pelissä Hetemäki kykeni olemaan paljon vaikuttavampi STK:n ja

Elinkeinoelämän Valtuuskunnan toimissa kuin puoluepoliittikkona. Tämä koski sekä vaikuttamista Kekko-seen että 1960-luvulta alkaen myös perinteisen yhteiskunta- ja sivistysnäkökemyksen puolustamista ajan vasemmistoradikalismia vastaan. Viimeksi mainittua reaktiotahan ovat tutkineet jo Jarkko Vesikansa ja Jari Leskinen; Koiviston ja Tarkan teksteistä kuva tulee vielä selvemmäksi. ”Konservatiiviset voimat” olivat olemassa ja vaikuttivat, mutta kuten konservatiivit lähes aina, tehokkaimmillaan näkymättöminä, samaan aikaan kun konservatiiviseksi mielletty puolue koetti kaikin voimin riisua kypäräpapin kaapua yltään – mutta sekin porvarillisin tavoittein.

Itse asiassa tätä linjaa, niin sen traditionaalisesti konservatiivista kuin porvarillis-radikaalistakin puolta, sietäisi tutkia laajemminkin. Nykyajan perspektiivi, joka on jo siirtynyt osin nostalgisoimaan ja romantisoimaan 1960–70-lukujen vasemmistoradikalismia (ja unohtamaan siitä nykypäivän arvoihin huonosti sopivia asioita), unohtaa usein, että kyseisenä aikana porvarillisuus hiukan pidemmällä tähtäimellä eteni nuorisossa. Kouluneuvosto- ja ylioppilaskuntavaaleissa Kokoomus sai äänistä enimmillään noin puolet.

Mitä Päiviö Hetemäki siis loppujen lopuksi oli? Tarkan luonnehdinta ”Hänen Majesteettinsa lojaalista oppositios-ta” (josta olisi voinut eräin edellytyksin tulla presidenttikin) on napakymppi, sen sijaan ”vanhasuomalainen aktivisti” on kyllä anakronistinen – etenkin kun Tarkka samais-

taa Hetemäen J. R. Danielson-Kalmariin, josta ei saa aktivistia millään ilveellä. Perustusta laillisuus on jo toinen asia.

Vesa Vares